

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Nemzetiségek Nógrádban

Köztudottan ez év őszén kerül sor a hazánkban élő mintegy félmillió nemzetiségi — délszláv, német, szlovák, román — állampolgár életében jelentős esemény, a nemzetiségi kongresszusok megrendezésére. Nem csekély érdeklődéssel (érdekeltséggel) tekint e jelentős történések elé Nógrád megye sem, hiszen négy járásának 24 községében élnek szlovák, illetve német ajkú lakosok — ami megközelítően tízezer főt, a megye lakosságának több mint négy százalékát jelenti. Legtöbbször a rétsági járás területén található, ahol arányuk 35—38 százalékra tehető.

A Nógrád megyei nemzetiségi települések általában a községek kategóriájába tartoznak, földrajzi és gazdasági adottságaik más településekéhez hasonlóak — sajnos, meglehetősen kedvezőtlenek. Éppen ezért is tekintjük nagy eredménynek, hogy az MSZMP lenini nemzetiségi politikájának megfelelően a megyére jellemző politikai, gazdasági, kulturális fejlődés minden jegye érzékelhető ezekben a községekben. A közös élet, a közös felelősség, a közös munka fokozatosan eltüntette a múltban oly sokszor tapasztalt nacionalista nézeteket, a magyar lakosság támogató érdeklődéssel kíséri a nemzetiségek anyanyelvi kultúráját ápoló, megőrző, fejlesztő tevékenységét; jövedelmük növekedése, életszínvonaluk, életkörülményeik és általános műveltségük emelkedése a magyar összlakossággal megegyező ütemű és mértékű. A nemzetiségek által lakott települések általános fejlődése különösen az utóbbi években gyorsult meg jelentősen: az V. ötéves tervben Nógrád megye e községeinek fejlesztésére 23,5 millió forintot, ugyanitt felújításra 17 millió forintot irányoztak elő. Ennek az összegnek több mint fele az oktatási és egészségügyi célkitűzések megvalósítását szolgálja, a felhasználás időarányosan, ütemesen folyik.

Az életkörülmények javulásának és a műveltségi szint emelkedésének is köszönhető, hogy megyénk nemzetiségi lakosai mind bátrabban élnek az alkotmányban biztosított jogaikkal, egyre tevékenyebb részt vállalnak környezetük formálásában, aktívabb szerepet vállalnak a közéletben — a gyakorlat igazolja, hogy valóban a társadalom egyenrangú tagjaiként vesznek részt a szocializmus építésében. Képviselőik a választott testületekben számarányuknak megfelelően biztosított: a nemzetiségi községek képviselőihez viszonyítva a tanácsban 33, a végrehajtó bizottságban 30 százalékos, a népfrentbizottságokban pedig több mint 50 százalékos arányban vannak jelen. Azt is jelenti ez, hogy a tanácsok és népfrentbizottságok vezetői között jelentős számban találkozhatunk az anyanyelvüket is jól beszélő nemzetiségekkel. E képviselői arányokon túl természetesen az elsősorban a népfrentbizottságok által szervezett különféle összejövetelek, bizottsági ülések, falugyűlések és egyéb tanácskozások igazolják, hogy nemzetiségi községeinkben is egyre tartalmasabbá válik a szocialista demokratizmus; a magyar és nemzetiségi lakosok közös közéleti tevékenysége egyértelműen a szocialista nemzeti egység erősödéséről tanúskodik.

A nemzetiségi lakossággal kapcsolatos feladataink megoldását jelentős mértékben megkönnyíti, hogy az utóbbi időben szoros kapcsolatot alakítottunk ki a nemzetiségi szövetségekkel — aminek elsődleges célja az volt, hogy még intenzívebbé tegyük a nemzetiségi lakosság anyanyelvi kultúrájának fejlesztését, hatékonyabban érvényesítsük a nemzetiségi politika lenini elveit.

Az elmúlt évek során az érintett községekben jelentősen javultak a közoktatás és közművelődés tárgyi feltételei. Nógrád megye 24 nemzetiségi községéből 22-ben működik óvoda, melyek közül az igényeket figyelembe véve hatban a nemzetiségi nyelv használatos. Általános iskolai nyelvoktatás folyik 13 iskolánk 51 tanulócsoportjában, s igen nagy gondot fordítunk a nyelvoktatáshoz szükséges speciális segédanyagok beszerzésére. A

nemzetiségi lakosság megnövekedett kulturális érdeklődése és igénye megkövetelte, hogy körültekintően bővítsük a szabadidő-eltöltés kulturális lehetőségeit. Báziskönyvtár alakult Rétságon a nemzetiségi könyvtárak választékos ellátása érdekében, a megyei tanács évi negyvenezer forintot biztosít a nemzetiségi könyvtárak folyamatos feltöltésére.

Az anyanyelvi kultúra ápolásának legnépszerűbb formái az öntevékeny művészeti csoportok, énekkarok, táncscsoportok, Röpülj páva-körök, népi zenekarok — fejlesztésük, rendszeres szereplésük biztosítása fontos közművelődési célunk. Említésre méltóan fejlődnek a bánki, a legéni, a nógrádi, a nézsai, a terényi, az erdőkürti és a vanyarci nemzetiségi együttesek, melyek közül nem egy vált már ismertté határainkon túl is; Bánkon évek óta sikeresen működik a szlovák folklórt bemutató múzeum. A nemzetiségi kultúra ápolásának jelentős eseménye a Nógrád megyei nemzetiségi hetek rendezvénysorozata, melynek keretében nemzetiségi bemutatók, könyvankétok, anyanyelvi író-olvasó találkozók körítik a központi rendezvényt, a bánki nemzetiségi napot, amely egyben megyénk politikai életének is egyik jelentős eseménye.

A nemzetiségi lakosság anyanyelvi ismereteinek fejlesztését hasznosan segítik elő a szlovák, illetve német nyelvű kiadványok: a Ludové Noviny, a Nas Kalendár és a Deutscher Kalendár. Jelentős az érdeklődés a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége által szervezett ún. kultúrkörutak műsorai iránt, melyeken alkalmanként több százan vesznek részt.

A nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítása a párt-, tanácsi szervek és a Hazafias Népfrent szerveinek közös feladata: e fontos politikai feladat folyamatos megvalósításában kiemelkedő állomást jelentenek a nemzetiségi kongresszusok. A nemzetiségek által lakott községek népfrentbizottságainak mozgalmi munkáját a megyei elnökség ez év áprilisában tárgyalta meg, majd feladattervet fogadott el a nemzetiségi kongresszusok tartalmi és szervezeti előkészítésére. A feladattervet ismertették a népfrent titkári értekezletein, amelyen a szlovák és német nemzetiségi szövetségek képviselői is részt vettek. Szeretnénk elérni, hogy a legkülönbébb rendezvényeken — nemzetiségi hetek, nemzetiségi olvasótábor, béke- és barátsági rendezvények, klubfoglalkozások, anyanyelvi oktatás, szülői értekezletek — széleskörűen méltassák e kongresszusok politikai jelentőségét.

Közvetlen tapasztalataink igazolják, hogy a megyében élő nemzetiségi lakosság közérzete jó, a magyar és a nemzetiségi anyanyelvű állampolgárok összefogva, közös erővel dolgoznak a szocialista nemzeti egység nevében társadalmi és nemzeti céljaink eredményes megvalósításáért. Az elkövetkező hetek, hónapok, a nemzetiségi kongresszusokra való felkészülés és a kongresszus eredményeinek megvitatása, úgy gondolom, még erősebbé teszi a megyében élő nemzetiségek és a magyar lakosság közötti összefogást, a testvéri együttműködés tudatát, a szocialista nemzeti egység megszilárdítását.

Marczinek István

Több nyelven...

„Stratila som pártu, zeleni veniec
Najsol mi ju družba, svárny mladeneč.

Száll a dal a bánki tó vízszínpadáról és perdül a színes harangszoknya, szól a nóta szlovákul, németül, magyarul. A színpad körül több ezer ember nézi a műsort. A közönség soraiban öregek, fiatalok, kíváncsi városiak vegyesen.

„Die Lieb' allein ist schult daran,
Das ich jetzt sterben mus.”

Van, aki nem érti a dalok szövegét, csak a zenét hallgatja és csodálja a menyecskek ékes főköthőt, van aki halkán a színpadon éneklőkkel dudol, vagy öreges, értő mosolylyal bölint a sorok végén.

Férfiak állnak a tömeg szélén, fekete bársonynadrág, fehér, kiskalléros vászon-ing rajtuk és a fekete kalapok alól összehúzott szemmel néznek a fejek fölött a színpadra.

Az idén tizenkettedik alkalommal tartották meg a Nógrád megyei nemzetiségi napok rendezvényeként a nemzetiségi találkozót a festői szépségű, szlováklakta településen, Bánkon.

*

— Podte zajtrá, vtedi tu bude tajomnik a pizhovaranie sa — mondja a tanácselnök az öreg, kék kötényes bácsinak, aki levett kalappal, tisztességtudóan áll az ajtóban, amikor belépek.

— En nem értem, amit mondott. Lefordítaná? — kérem az elnököt.

— Szívesen. Az öregnek valami adóval kapcsolatos gondolja van. Azt mondja, hogy megváltozott a földjen a művelési ág, és rosszul számolták ki az adóját. Mondtam neki, jöjjön hoinap, itt lesz a titkár és megbeszéljük.

— Kötelező az elnöknek tudnia szlovákul is?

— Nem hiszem. Legalábbis, amikor idejtem dolgozni, erről nem esett szó. Később jöttem rá, hogy segíti az embert. Jó, ha valaki tudja a tanácsnál a másik nyelvet is.

— Volt már arra példa, hogy szlovákul írták a beadványt?

— P/sze, nem is egy esetben.

— És a válasz?

— Azt magyarul.

— Kik beszélnek a községben a szlovák nyelvet?

— Inkább az idősebbek, egymás között. De velem is így beszélnek. A falugyűlésen meg a választásokkor, a jelölőgyűlésen fordult elő, hogy a felszólaló magyarul kezdte, nehezen ment neki, átváltott hát az anyanyelvére. Lefordítottuk ugyan, bár a többség így is, meg úgy is értette.

— A fiatalok?

— Azok inkább csak értik, de keveset beszélnek. „Passzív szókincsük van”, így mondták egyszer egy vizsgálatnál. Ők a szlovákból inkább a zenét meg a táncot kedvelik. Van itt táncsoport is, meg kórus is. Szerepeltek egyszer a tévében. Úgy énekeltek, meg táncoltak, mintha most jöttek volna Szlovákiából...

*

Hazánk lakosságának mintegy 3 százaléka nemzetiségi állampolgár. A nagyobb nemzetiségi csoportoknak önálló nemzetiségi szövetségeik vannak, így a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége. Minden nemzetiségi szövetség önálló, saját nyelvű lapot jelentet meg.

A könyvtárakban közel 200 ezer könyv található a nemzetiségi nyelvén. A Magyar Rádió pécsi stúdiója szerb-horvát és német nyelven, a szolnoki stúdió kísérleti jelleggel szlovák nyelven is sugároz műsört.

*

Korán reggel van, még nincs öt óra. Legalább tízen várákznak a buszra. Férfiak aktatáskával, kendős néni sárga műanyag szatyorral, asszonyok szótlan álmosággal, fiatalok farmerben. Mind többen gyülekeznek.

— Jó reggelt! Dobré ráno!

— Utazunk?

— Igen.

— Hová?

— Na esztéká.

— Csak nincs baj?

— Most idem röggönre. Fáj a gyomrom.

— És maga?

— Pracovat. Délelőtös vagyok, sok a munka.

*

Nógrád megyében 24 községben élnek szlovák és német ajkú nemzetiségiek.

Még a XVIII. század elején, a törökök kiűzése után települtek a megye területére. Nagyrészt elnéptelenedett falvakba költöztek ide északról. A kutatások szerint nem tervszerű telepítésről, hanem inkább spontán átköltözésről volt szó. (A legtöbb esetben még inkább jobbágyszökésről.) Attelepülésükhöz földesúri érdekek is fűződtek, mert a török elvonulásával itt maradt a föld, de nem volt, aki megművelje, hiszen a lakosság elpusztult vagy elmenekült. A földesurak így különböző kedvezményeket biztosítottak az áttelepülőknek. Telket, házat vagy házhelyet adtak, erdőrészt, legelőhasználatot. Ezen túl pedig biztosították számukra a lutheránus vallás szabad gyakorlását. (Az északról érkezőknek ugyanis legnyomósabb okuk a szökésre a vallási üldözés volt.)

Az áttelepülés során azonban nem faluközösségek, hanem családok érkeztek a megye területére, akik így szokásaikat, hagyományukat csak részben tudták megőrizni. Az új környezet meghatározó volt és alkalmazkodást kívánt. A nemzetiségek történelme ettől kezdve együtt formálódott a környezetükben élő magyarokéval.

*

Az MSZMP XI. kongresszusának anyagában olvasható: „a nemzeti összefogás fontos eleme a hazánkban élő nemzetiségek állampolgári egyenrangúsága. A hazánkban élő nemzetiségek egyenrangú állampolgároként vesznek részt az egész népet átfogó építőmunkában. Az államigazgatás és a közélet fórumain szabadon használhatják anyanyelvüket, ápolhatják nemzeti kultúrájukat, s minden támogatást meg is kapnak hozzá.”

*

— En itt születtem ebben a faluban, kereken ötvenkét éve. Földműves volt az apám. A nagyapám is. Így kezdtem én is... most a téveszen dolgozom mint kocsi, mert nagyon szeretem a lovakat. Azt mondják, nemzetiségi falu a miénk? ...lehet, de nekem ez sohasem jutott az eszembe. Beszélnek itt szlovákul meg magyarul, vegyesen. A szomszéd faluban svábok vannak. ...Arra emlékszem, mikor még gyerek voltam és szombat vagy vasárnap este a vasúti síneken átgyalogtunk ebbe a faluba, csak úgy szórakozásként, hogy nagy bálkat tartottak. Nekem tetszett a zene meg a tánc, de jegjobban a harmonika. Mondtam is az apámnak, vegyen nekem egy olyan hangszert, de hallani sem akart róla. Mindig azt mondta: a svábok

énekelhetnek, de nekünk dolgozni kell. Lehet, hogy igaza volt? En nem is tudom... Tudja, ezen így soha nem gondolkodik az ember. Azért, hogy így mondja... eszembe jutnak dolgok. Hat-nyolc évvel ezelőtt voltak itt olyan falugyűlések, amikor a két falu tanácsát egyesítették vagy összevonták... Akkor beszéltek, meg vitatkoztak, hogy miért kell nekünk közösködnünk, mert tudja, eddig is megváltunk egymás nélkül, tehát ezután is megleszünk. Vitatkoztak rajta, de aztán nem lett semmi. Most nálunk van a tanács, hozzájuk meg kijárnak, és kész. Aztán még egyszer lángolt fel valami ellentétfele a két falu között, amikor a téeszeket egyesítették. Volt egy elnök, mármint téeszelnök, az egy nagyon rendes ember volt, persze azóta leváltották, csinált valami galibát, a fene se tudja, hogy igaz volt vagy nem, de nem is erről akartam magának beszélni, hanem amikor megtörtént az egyesítés, a soros munkákba külön brigádokat szerveztek, s versenyeztek. A zárszámadásnál is a színpad egyik oldalán szlovákul énekeltek, a másikon meg németül. Mind a két együttes nagy tapsot kapott. Egyik évben itt volt a közgyűlés, a másikban pedig nálunk. Nem is volt itt senmi baj. Az új vezetőség mintha kevesebbet törődne ezzel, legalábbis én így látom... Persze az emberek sem adnak már erre sokat. Egy a fontos, hogy jól keressünk, megvan a pénzünk, a család is elégedett...

*

Abból a hatszáz lakosú faluból, amikor végeztek a nyolcadikban, hárman tanultak tovább. Ketten ebben a közeli gimnáziumban. Sz. Erzsébet pedig Budapesten a szlovák gimnáziumban kezdte meg tanulmányait.

— Hogyan került oda? — kérdezem tőle.

— Hosszú történet — mondja sóhajtva. — Nálunk otthon a szüleim magyarul, az öregek csak szlovákul beszélnek. A faluban halani magyart meg szlovákot, vegyesen. Talán száz magyar család lakik itt, a többiek szlovákok. En jól tudom a nyelvet, több száz könyvet olvastam így. A tanító mondta az apámnak, hogy jó lenne, ha ezen a nyelven tanulhatnék. Aztán nekivágtam.

— A gimnáziumban hogy érezte magát?

— Furcsa volt. Az oktatás szlovákul folyt, de délután a szobatársak csak magyarul beszéltek — persze én is. Ezek a fiatalok mári így nőttek fel, de ez nem zavar senkit.

— Hogy került vissza, miért hagyta abba az iskolát? A szlovák nyelvtudás így elveszett?

— Nem, erről szó sincs. A faluban erre mindenkinek szüksége van, de a beszélgetésen kívül másra nemigen használom én sem. Néha, ha időm engedi, elolvasom a Ludové Novinyt, az öregek járatták, meg a rádióból hallgatok egy keveset.

*

Feljegyzések a Nógrád megyei III. nemzeti napról: „...a találkozón ismét rengeteg ember gyűlt össze. A felvonulás nagy közönségsiker hozott. A falun keresztül gépek vonultak, frissen festve, majd sorban 14 közleg képviselőbe öltözött képviselő. Aratókoszorút hoztak, énekeltek, kis műsört mutattak be, táncoltak fiatalok, öregek vegyesen. Ebben az éneklésben benne volt a későbbi éneklő csoportok, menyecskekórusok ígérete. A találkozó nagy népnepélylé fejlődött.”

„...néhányan éppen ezt a népnepélyjellegét támadták. Búcsúszereinek mondták. Valóban volt ilyen hangulata is, hiszen vásárosok lepték el a községet ezen a napon, árusok sátraitól volt tarka a vár alja. A szomszéd réten körhinta, céllövölde települt. Voltak, akik kifogásolták a délutáni műsor hosszúságát. Két órakor kezdődött a nagygyűlés, amely fél óra alatt lezajlott. Tehát fél háromtól fél nyolcig egyfolytában tartott a műsor. A nézőtér elhelyezett ezer ülőhely ennek ellenére végig foglalt volt, a nézőtér szélén körben ugyanannyian álltak. A közönség időről időre kicserélődött.”

Az V. nemzetiségi találkozó után nemzetiségi napokat tartanak minden év augusztus 1-től augusztus 20-ig, a megye nemzetiségi faivaiban.

Kő-Szabó Imre

Kistermelők — nagy gondok

Asztalomon öt napilap, négyben megtalálom a többé-kevésbé azonos szövegű közleményt. A híradás arról szól, hogy a gyümölcscellátás jövője érdekében ösztönözni, anyagilag támogatni kell a háztáji és kisegítő gazdaságok előregedett szőlő- és gyümölcsültetvényeinek felújítását. A feladat — többek között — az ÁFESZ-ekre vár.

Örvendtes a hír. Megint egy jó kezdeményezés, amely a ma realitásából fakad, s a jövőbe néz. Nem lelkesedhetek sokáig, még abban az órában kedvemem szegi egy eseményt.

Az asszonyra — aki megint „balhét vert” — hegyre szaladó szőlőjének aljában, a pincegátdorban találok. Vigasztalanul esik az eső, ide szaladt menedéket-védelmet keresve férjével, nagylányával. Előttük háncsból fonott hátikosár, félig szedve bíborszemű cseresznyével.

G.-nére azt mondják, jól felválták a nyeivét. Igaz, ami igaz, nemcsak az utcán és a kiskapuban sustyorog; megmondja véleményét ott is, ahol kell. Most is pöröl, ragyhangon és hévvel. Igaza tudatában.

— Nem bírtam már cérnával! Nézttem ezt a rengeteg cseresznyét, meg azt is láttam, hogy reggelente milyen kevéssel indulnak útnak a szécsényi meg a tarjáni piacra. Mert ki kosaraz manapság? Az a néhány nyugdíjas, meg egy-két ráérő. Az meg különösen bosszantott, hogy a felvásárlót hiába kérdezgettem, mikor veszi végre a cseresznyét, nem tudott semmit mondani. Telefonáltam hát — miért ne telefonálhattam volna? — a p.-i ÁFESZ elnökének. Azaz, vele nem beszélhettem, mert Pesten volt. Jó lesz nekem a helyettese is, mondtam. Lehet, hogy egy kicsit indulatos voltam, de megkérdeztem tőle, amikor odajött a telefonhoz: ugyan, mit akarnak már a cseresznyével? Rothadjon meg a fán, mint más években?

A válasz igencsak meglepte G.-nét. Hogyne csodálkozott volna, amikor ezt hallotta: kell a friss gyümölcs, persze hogy kell. Nincs elegendő a „terítéshez”, tegnap is Budapestről, a Bosnyák téri piacról hoztak.

A közhellyel „egyszerű asszonynak” titulálható G.-nében felforrta a méreg. Ő ugyan nem felvásárlási és értékesítési szakember, de számolni megpróbál.

— Az istennek sem értem! Fizetik a fuvar, itt meg — az ÁFESZ szájában — megrothad a drága gyümölcs.

— Nem így volt ez valamikor — kapcsolódik a beszélgetésbe a férj. — Még nem volt ilyen nagy a szövetkezet, meg FMSZ-nek hívták, de a felvásárlással nem volt semmi hiba. Még zöld volt a cseresznye, de már az illetékesek a helyi felvásárlóval együtt végigjárták a határt. Megbecsülni a várható termést. Így volt ez helyes, tudták, hogy mennyit kössenek le, mennyi láda kell. Akkoriban három vagonnal is elment K.-ról. Ma valamivel kevesebb lenne.

E beszélgetés után néhány héttel ismét végigjárva a k.-i határt, a krónikás inkább úgy véli: „valamivel kevesebben” híznak lustára a madarak. Hiszen kevesebb a fa is.

Egy vagonnal rothadt meg? Vagy csak egy féllal? Az elpocsékolt termés értékét a Garay piacon vagy a Lehelen, meg a tarjáni csarnokban bevásárló asszonyoktól kellene megkérdezni. Azoktól, akik huszonöt meg harminc forintot szurkoltak le egy kiló cseresznyéért. Ha tehetném, sokukat elhozhat volna egy kis környezettanulmányra a k.-i dombokra. A szemétté érett, madaraktól kikezdett, az enyészetre bízott gyümölcsrengeteg láttán bizonyára lett volna mondanivalójuk. Nem kell látnoki varázssal bírni ahhoz sem, hogy a hangnembük sejthető legyen.

*

Az agilis G.-né mindenestre „hatott”. A telefonbeszélgetés másnapján megkereste az ÁFESZ illetékese, künn a szőlőben talált rá, majd megindult a felvásárlás is. Miért pusztult akkor mégis a fán a gyümölcs? A felvásárlónál meg alig lézengtek, clyan gyér volt a forgalom.

— Vasárnap tizennégy mázsát vettem át, kedden meg nyolcat. Ma is lesz annyi — hallom az adatokat.

— Gyanítom az okot — vetem közbe. — Kevés ez a tizenkét forint a konzervgyári, a tíz meg az étkezési cseresznyéért. Nagyon kevés. Mennyiért veszi át például a konzervgyár?

Sejtelmes hallgatás, majd egy kurta „nem tudom” a válasz.

Mindenestre a termelőknek furcsa összehasonlításra nyílik alkalmuk. Ugyanezen a napon a piacokon — hivatalos közlések, a napilapokban is megírt adatok szerint — 24—28 forint a cseresznye ára. Csoda-e, ha felszalad a pumpa, ha magasra csap az indulat: „Akkor inkább pusztuljon a fán!” A verébhad, meg mindenféle szárnyas öröme.

Befut a teherautó, aktatáskával jön az ÁFESZ központi felvásárlója, ő kíséri az árut.

— Előbb kellett volna szedetni — firtatom. — Amikor még nem kellett annyit válogatni, meg az ára is jobb volt. Az „árkülönbség” sem irritálná a termelőt.

— Hát kellett volna... — mondja, de többet nem tudok meg tőle. Úgy látszik, gyümölcsügyben a kurta válasz a divat.

*

A felvásárlási és értékesítési ár különbségének ismeretében — amikor az érték egyik pillanatról a másikra duplájára „növekszik” — már érthetőbbek az alábbi közjátékok.

Ott, a felvásárló előtt, idős ember invitál egy fiatalabb nyugdíjast: Szedd le a cseresznyémet, felében!

Amaz csak nevet.

— Ha itt ilyen keveset adnak érte, fel sem megyek a fára! Inkább kapálok százötven forintért meg egy liter borért. Meglesz a pénzem, meg a nyakam sem töröm. Javakorabeli férfi jön a szőlők alatt, hátán kosár.

— Te már megkerested, Jenő, a nap-számot! — szól rá egy balyus asszony, a cseresznyére célozva.

— Inkább fagyott volna le, mint tavaly. Anyám nem megy a fára, a feleségem beteg. Leszedetni meg... most már nem éri meg. Elvinni, piacozni meg nincs időm.

Van, akinek megéri. A fiatalember szabadságot vett ki a cseresznyeszezonra, feleségével együtt. Az após meg a lánya egész nap szedi a gyümölcsöt, ő meg viszi a Moszkviccsal a kofáknak. Bizonyára nemcsak a benzinköltségért teszi.

A salgótarjáni csarnokban szinte gyermekember árulja a cseresznyét, öklüket rázák felé a többiek. Az üzletrontás miatt.

— Tanító vagyok, most van rá időm, hogy elcsúszott az érés. A Ladával felszaladok a piacra, aztán adom a portékát öt forinttal olcsóbban, mint a többiek. Megéri így is, hiszen az eget veri az ár. Az asszonyok meg hadd szidjanak, eladok percek alatt, és már itt sem vagyok.

A megroppant derekú, visszeres lábú parasztasszony már nem szalad ilyen könnyen. Harminc-negyven kilométert kellene a kosarakkal autóbusszozni, vonatozni — inkább lemond az értékesítésről. A „helyi pénzért” meg nem szedi, nem szedi le. Márcsak dacból sem. Mert joggal bosszantja, hogy a piaci árnak még a felénél is kevesebbet kínálnak az áruért helyben. Mi ez, ha nem az anyagi érdekelttség megsértése? S ez annál is inkább lényeges, mert a munkaiigényes csonthéjas gyümölcsök jelentős része a háztáji és kisegítő gazdaságokból kerül ki. A cseresznyének például 61 százalékát, a meggynek 70 százalékát, a málnának 50 százalékát, a kajszinak pedig 53 százalékát termelik meg a szőlők közteseként vagy a kiskertekben.

Országos adatok ezek. S mennyi lehetne ez a százalék, ha az elv — minden kilogramm megtermelt és fogyasztásra alkalmas árut fel kell vásárolni — érvényesülne a gyakorlatban is.

*

A gyümölcs és zöldség ügyébeni morgólódáshoz kapóra jött a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsának június 8-án tartott ülése, amelyen azt vitatták meg, a szövetkezeti feladatok hogyan segíthetik az MSZMP KB 1978. március 15-i, a mezőgazdaság és élelmiszeripar helyzetéről, fejlesztésének feladatairól szóló határozatát.

A fórumon a SZÖVOSZ elnökhelyettese többek között a következőket mondotta: „Nem engedhető meg a háztáji és kisegítő gazdaságok termelésének visszaesése, jelentőségének lebecsülése, az anyagi érdekelttség megsértése és a felvásárlás szervezetlensége. Társadalmi érdek, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságok megítélésében egységes felfogás és gyakorlat érvényesüljön, hiszen csaknem minden második család érdekelt ebben. Ezt a népgazdaságnak, a szövetkezetnek és a szövetkezeti tagoknak egyaránt hasznot hajtó tevékenységet támogatni nem szívesség, hanem politikánkban fakadó kötelesség. Nem arról van szó, hogy néhány százezer háztáji és kisegítő gazdaság legyen a termelési forma

reprezentánsa, hanem arról, hogy a mintegy 1,8 millió érdekelt család döntő része szerezzon kiegészítő jövedelmet gazdaságából akár úgy, hogy háztartási szükségletét ott állítja elő, akár úgy, hogy termékei egy részét értékesíti."

Az országos tanács üléséről, az újabb fontos és jó határozatokról a Heves megyei P. ÁFÉSZ-ének osztályvezetőjével beszélgetünk.

— Minden szava igaz és nagyon is sürgető feladatokat sugall — mondja. — Ilyen az a passzus is, amelyben arról van szó, hogy: „Az árut nem várni és felvásárolni kell a termelők ösztönös elképzelései szerint, hanem a piac igényeinek megfelelően a termést tervszerűen, tudatosan szervezni kell”.

Az elvek után az osztályvezető a cseresznyéről mint konkrét példáról beszél:

— Fáj a szívem, mert látom K.-on a rogyadozó fákat, a már elpusztult termést.

— Lenne-e akadálya, hogy egy másik, konkurens szövetkezet, ha nagyobb távolságból is, felvásárolja a termést?

— Nem hiszem. Szervezés kérdése.

Valóban. Volt már rá eset, hogy sz.-i cégnek volt „lerakata” K.-on, egy alkalmi megbízottal.

De csak ez, a keresztbe-kasul szállítgatás lenne a megoldás? Agyamban dobol a köztudatba 1976-ban betáplált és azóta szajkózott mondás: „Minden kilogramm megtermelt és fogyasztásra alkalmas árut fel kell vásárolni!”

A jó elv és a gyakorlat között azonban nemcsak P.-ön és K.-on van hézag. Elég egy főúton elkocsikázni, sok helyütt látható az előregedett-tönkrement gyümölcs, a magszárat növelő saláta, a fehéredő zöldborsó, a megsárgult uborka. És ki tudná felsorolni, hányfajta zöldség és gyümölcs, aminek a piacon, az üzletek pultjain lenne a helye. Nagyobb kínálatot teremtve, s ezáltal az árakat csökkentve.

Szót emeltem K. I. érdekében, mert nem vettek át tőle ötven kilogramm kifejtési való babot. Azaz, végül is csak gazdára talált a felajánlott portéka, mert a fiatalember nem volt rest reklamálni a p.-i ÁFÉSZ központjában. Csitítottak: „nem jellemző ez az eset, kár vele foglalkozni”.

Valóban egyedi balfogásról lenne szó?

A Népszavában hasonló ügy miatt Pest megyeiek reklamáltak, ilyen visszautasítások miatt emeltek szót a hajnali piaci szemlén a mezőgazdasági és élelmiszerügyi, valamint a belkereskedelmi miniszter előtt. A Népszabadságban egyetlen napon kemenesszentpéteri, dömsödi, őriszentpéteri és nagyecsed-i kistermelők panasztartottak az ÁFÉSZ-eket.

Itt van hát a cáfolat: a rendeletek megsejtése — ha azok még oly jók is — nemcsak nógrádi sajátosság. Kemenesszentpéterről egyenesen azt írják: „Községünkben sokan foglalkoznak uborkatermeléssel, de az átvevők lassan leszoktatnak róla bennünket.”

Kár lenne. Ehelyett inkább az átvevők, felvásárlók háza táján kellene rendet teremteni.

Zöldség- és gyümölcsügyben — a korábbi évek pangása után — először 1971 hozott változást. A kormányintézkedések hatására jelentős volt a fejlődés a konzervgyári és hűtőipari feldolgozásra kerülő, valamint a primőr zöldségfélék termelésében. 1975-ben azonban újabb visszaesés következett; 13—14 ezer hektárral csökkent a zöldségtermő terület, s a kedvezőtlen időjárás következtében a tervezettnél 20 százalékkal alacsonyabb volt a termés.

A sort lehet folytatni. 1976-ban sem nőtt a vetésterület, az állami gazdaságokat — jellegükénél fogva — az állami feyelem szigorúbb megkövetelésével tudták a zöldségtermő terület növelésére készíteni. Az ellátás javítására közben — 1974-ben — újabb határozatokat hoztak, ezt azonban nem mindenütt hajtották végre, s a termelés megtorpant.

A visszapillantást hadd folytassam egy emlékezéssel. 1976. júliusában rendeztek országos konferenciát a témáról: a termelők, a felvásárlók és az értékesítők közös tanácskozása az összhang megteremtését, s végső soron a kiegyensúlyozottabb ellátást szolgálta. Még időben. Akkori jegyzeteim tanúsága szerint: „A zöldségtermelésben, a felvásárlásban és az értékesítésben kialakult jelenlegi helyzet (ti. 1976-ban K. G.) veszélyezteti az V. ötéves tervidőszakra előirányzott belföldi ellátási és az exportfeladatok teljesítését”.

A sok más, napjainkra eredményt hozó intézkedés mellett ezen a konferencián hallottuk először megfogalmazni a már idézett jelszót — „Minden kilogramm...” —, s ettől kezdve valahogy többet beszélünk a háztáji és kisegítő gazdaságokról is. Itt jegyeztem fel: „Sok zöldségféle teljes gépesítése nem oldható meg, ezek természetében maximálisan ki kell használni a háztáji gazdaságok kínálta lehetőségeket. A kisgazdaságok eszközellátásában és a felvásárlásban nagy szerep hárul az ÁFÉSZ-ekre és a termelőszövetkezetekre. Több évre szóló szerződésekkel meg kell teremteni a termelés biztonságát”.

*

A háztáji és kisegítő gazdaságok termelésének felfutásához mindenekelőtt a szervezeti keretet kellett megteremteni, s ebben óriási feladatot vállalt magára a Hazafias Népfront. Miért a legszeleesebb tömegmozgalom lett a patronus? Dr. Gyuró Ferenc, a kertészeti egyetem rektorhelyettese, a Kertbarátok és Kistenyésztek Országos Társadalmi Szövetségének elnöke egyhelyütt ezt írja: „A kertészkedés hazánkban és a szocialista országokban ma már néptömegeket érintő tömegmozgalom”.

A megállapítás egyben válasz is kérdésünkre.

Méltánytalan lenne nem megemlékezni azokról, akik hosszú évek során fáradoztak az összefogás megteremtéséért; akik azért dolgoztak — társadalmi munkában —, hogy az elbitangolt kiskertek, ház körüli gazdaságok újra termést, piaci árut adjanak. Gyuró professzor mellett a népfront budapesti székházában mindig ott láttam a pomázi Kulín Imrét — egy évtizede pontosan a pomáziai indították el a kertbarátmozgalmat —; a szentesi nyug-

dijas vasutast, Király Istvánt; Miskolcra Szolnoki Jenő nyugalmazott mezőgazdasági mérnököt; a debreceni Banai Józsefet. A szervező munkában élen járók közül, fájdalom, már hiányzik a közelmúltban elhunyt dr. Fábíán László, aki a Hazafias Népfront Országos Tanácsa falu- és szövetkezetpolitikai munkaközössége egyik vezetőjeként — többek között — a kertbarátok Nógrád megyei társadalmi szövetségének létrehozásán is fáradozott. Találkozhattam vele Pásztón és Balassagyarmaton éppúgy, mint Salgótarjánban.

A Nógrád megyei társadalmi szövetség kilencedikként alakult az országban, s e cikk írásakor tizenegy kertbarátkört és klubot fogott össze. Bizony, ez nem sok! Különösen nem, ha tudjuk: Pest megye nyolcvan, Komárom megye ötvenhét, Budapest ötven klubbal büszkélkedhet. Nógrádtól Heves, Bács-Kiskun és Szolnok megyék maradnak le; hét, illetve kilenc-kilenc klubbal.

Örvendek azonban, hogy az érdemi munkát tekintve a palócföld nem a sereghajtók között kullog. A kiskertek mesterei című, hatodik versenykiállításon szép nógrádi siker született, az első díjat a balassagyarmati Mikszáth Kálmán Művelődési Központ kertbarátklubjának ítelték oda.

Talán nem véletlen, hogy a Budapesten rendezett termény-, barkács- és újtítókiallításán a gyarmatiak standja előtt népes nógrádi csoporttal is találkoztam. Különbusszal érkeztek, akárcsak a BNV-re vagy más rangos eseményre. Közöttük volt Dudás Béla, a Salgótarjáni Erőmű dolgozója is, aki akkor így vélekedett:

— Igen nagy öröm, hogy nógrádi sikernek lehetünk a tanúi. Magam is kertészkedem, de olyan növényeket is látok itt, amelyekről eddig nem is hallottam. Ez a kertbarátmozgalom, a klubok és stakkóik előnye; a közös munka, a tapasztalatcsere révén érdekesebbé, színesebbé tehetik tevékenységüket.

Meg változatosabbá az étrendet — Dudás Béla a lényegre tapintott. A mozgalomnak köszönhetően másutt is kamatoztathatók az itt-ott már bevált termesztési tapasztalatok; növekszik ezáltal a mennyiség, javul a minőség. Fontos ez, hiszen az így megtermelt zöldség kettős hasznosítású: saját szükségletet elégíti ki és piacra kerül. Beszélgetésünk során — a kiállítás idején — erről a következőket mondotta dr. Gyuró Ferenc:

— A termelés egyharmada általában a kiskerteknek és a ház körüli gazdaságoknak köszönhető. Jelentős része ennek saját fogyasztásra szolgál, de így is számottevő népgazdasági jelentőséggel bír. Mert tehermentesíti a piacot, jobban kielégíthető a kereslet. Különösen akkor, ha ügyes szervezéssel, gyors felvásárlással a háztartásban fölöslegessé vált áru el is jut a piacra.

— A kertbarátmozgalmaknak ez csak egyik, ha úgy tetszik „forintális” jelentősége. Emlékszem, évekkkel ezelőtt hallottam Kecskeméten, hogy egy beszélgetésen professzor úr a kertészkedőket a fákhoz hasonlította. Mire gondolt, amikor azt mondta: „A fák állva hálnak meg”?

— Arra, hogy korunk emberét a mozgáshiány, a fokozott szellemi, idegi igénybevétel jellemzi. Kertészkedés közben, a szabad levegőn végzett munka egyben természetes gyógyszer is, amely az étrendbe iktatott bőséges zöldség-, gyümölcs- és fehérjefogyasztással együtt az egészséges, hosszú élet alapja.

*

E figyelemre méltó gondolathoz rögvest hozzátéhetjük: ha minden rendben megy. Ha a kistermelő a vállalkozásával nem újabb idegességforrásokat szerez; ha akadálytalanul, sőt támaszra lelve végezheti az egyéni és közösségi érdeket egyaránt szolgáló tevékenységét; ha... nemcsak az indulás fontos. Egy zöldségtermesztő szakcsoport alakuló ülését — az ÁFÉSZ-szel együtt — összehívhatja a népfrentbizottság, útjára bocsáthatja a kis közösséget. A napi munka irányítása, s főleg a szakmai orientálás már az ÁFÉSZ és a termelőszövetkezet feladata.

A Nógrád megyei helyzetképet rögzíti a fogyasztási szövetkezetek küldötteinek a közelmúltban rendezett tanácskozása. Ezen az eszmecserén hangzottak el az alábbiak.

A megyében több mint 47 ezer háztáji és kiegészítő gazdaság működik, ez az ágazat 1977-ben megközelítőleg 900 millió forint termelési értéket állított elő. Jelenleg 118 különböző szakcsoport tevékenykedik Nógrádban, s ezeknek a munkája jelentősen elősegítette a lakosság ellátását. A küldöttgyűlés állásfoglalása szerint: a háztáji és kiegészítő gazdaságok munkáját még tovább kell segíteni, s minden olyan nézetet, amely ezt lebecsüli, vissza kell utasítani.

Helyénvaló ez az állásfoglalás, mert a félvállról kezelésre akad példa, bőviben.

Még a télvégi-koratavaszi palántázás idején látogattam el Hatvanba, a kísérleti

fóliás telepre — innen kapja több Nógrád megyei szakcsoport is az előnevelt palántát. Az ÁFÉSZ-ek révén.

— Rettenetesen bosszant a fejetlenség, nemtörődömség — panaszkodott K. J. telepvezető. — A kistermelők reklamálnak, mert az ÁFÉSZ nem olyan palántát rendelt nekik nálam, amelyet kértek, meg nem is arra az időre. Ráadásul itt volt a fagy, nem tudom kielégíteni az igényeket.

Nem kell sokat bizonygatnia. Csak félmondatokat válthatunk, állandóan csörren a telefon, a „maszekok” újabb és újabb palántamennyiséget kunyerálnak. A válasz mindig ugyanaz: Nincs, ha egymillió darab lenne, az is elkelve egyetlen nap alatt. K. J. egyébként az ÁFÉSZ-ben bizó és póruul járt kistermelőknek tanácsot is ad:

— Nézzék, ha a szövetkezet ezzel foglalkozó illetékese nem olyan palántát rendelt, amelyet kértek, és nem a megbeszélte időre, arról én nem tehetek. Javasolom, hogy a következő szezonban ne is szóljanak nekik, rendeljék meg a palántát közvetlenül nálam. Igérem, hogy nem lesz semmi nézeteltérés.

Dicséretes ez a szándék és a pluszmunika. Elvégre így sokkal komplikáltabb a telepvezetőnek, mint a termeltetési előadótól egy tételben felvenni a rendelt. Ami azonban itt dicséret, ugyanaz a másik oldalon elmarasztalás. Mert ennyit — a palántabeszerzést a termelő költségén — legalább megtehetne az ÁFÉSZ. Elvégre, 20—27 százalékot kap a forgalmazott áru értékéből.

*

A palántabeszerzés — pontosabban a gondosság elmulasztása — azonban még a kisebbik baj. V. I. egyetlen esztendeig volt tagja a p-i ÁFÉSZ zöldségtermesztő szakcsoportjának. A fóliásatra ugyan most is megvan, de „privátim”.

— Az alakulásnál ígértek fűt-fát — mondja keserűen. — Még azt is, hogy talajvizsgálat lesz, mit érdemes természetni, meg rendszeresen jön a szakember. Megmondani, mit és hogyan kell kezelni, gondolni. Aztán meg felénk sem néztek, de a levonást bezzeg felemelték 20 százalékról 27-re. És mit adnak érte? Semmit. Felmondtam hát, mert nem értem, hogy a termelőnek csak a kötelességből jut.

A beszélgetésnek tanúja a szomszéd is. Eddig hallgatott, most így kommentálja a rövid életű szakcsoporttagságot:

— Úgy jártál, te komám, mint a cigány. Aki azt mondta: mindjárt tudtam, hogy valami baja van a lúnak, amikor apám a hátán hozta a bűrit.

V. I. a szomszédos községbeli P.-ék esetétől is fél. Két fóliásátrukban „ette meg a gomba a paradicsomot”, s amikor a palántázás után két hónappal(!) megjelent az ÁFÉSZ szakembere, csak csodálkozott:

— Jé, hogy lehetett ezt így elhanyagolni? Ebből már nem sok valami lesz.

Hogy lehetett elhanyagolni? Egyszerűen úgy, hogy P.-ék világeletükben nem termeltek paradicsomot, vagy ha igen, akkor kiültettek néhány szálat, a jótékony gondviselésre bízva. De így, nagyban? Az ÁFÉSZ biztatására és annak szakmai segítségére várva vágtak bele. Most mégis az ő pénzük — palántaár, fuvar, fűtés, elmaradt termés — bánja.

Mellesleg, V. I. talán jobban járt, mint a leszerződött szakcsoporttagok. Elfogy a portékája neki is, s a szövetkezet haszna is az övé, saját maga értékesít. Meg segítséget sem kapott kevesebbet(?) a többinél.

V. F. és felesége a „Cs. Zöldségtermesztő Szakcsoport” tagja. Egymás szavába vágva panaszkodnak:

— Csak arról vesszük észre a tagságot, hogy több a levonás. Ha valaki — kívülálló — elviszi a paradicsomot az üzletbe, a napi árból húsz százalékot vonnak le. Rendben is lenne, nem bánánk, ha mind ezért kapnánk cserébe valamit. De még a palántaszállítás fuvarját is mi fizetjük, az újságban meg olvassuk, hogy egy-egy ÁFÉSZ mennyi pénzzel, palántával segíti a termelőket. Nincs ez így rendjén! Ha nem lenne a csoportban két fiatalember, akik értenek is a paradicsomhoz valamit, meg nem is irigyek, a fene tudja, mi lenne velünk. Mert ők eljönnek, tanácsot adnak. Nem úgy, mint azok, akiknek ez a kötelességük. Akik ezért kapják a fizetést! Persze, az effajta segítség is ritka. A tudást, kérem, úgy kell lopni, ellesni. Mert irigy a nép egymásra.

*

Másképp is lehet — és másképpen is kell csinálni. A szövetkezetnek, a szövetkezeti tagoknak és a népgazdaságnak egyaránt hasznot hajtó fontos politikai munkát jól értik és értelmezik Sz. községben. Az itteni ÁFÉSZ tevékenységéről előljáróban egyetlen adatot: 1978-ban a termeltetés és felvásárlás forgalmi terve tizenhárommillió forint. K. L. felvásárlási alapegységvezető szavai körültekintő, alapos munkáról árulkodnak:

— Tizenkét község és két tanya tartozik a szövetségünkhöz, a szakcsoportoknak pedig több mint 1200 tagja van. Őriási ez az arány. A szerződések gyarapítását tartjuk egyik legfontosabb feladatunknak, most arra törekszünk, hogy három évre szóló megállapodásokat kössünk. Még jobban megalapozva ezzel a termelés és az értékesítés biztonságát, ez a közös érdekünk.

Mit takar a tizenhárommillió forint; mennyi uborkát, paradicsomot, paprikát, nyulat és mézet kell ezért felvásárolni — ezúttal ne részletezzük. Ehelyett arról szólunk, hogy az sz.-i ÁFÉSZ gondol a jövőre is.

— A környéken egyre gyakrabban rebesgetik, hogy befellegzik az uborkának — ez az egyik legfontosabb, „legdivatosabb” zöldségfélének —, mert fellép az ún.

talajuntság. Ezt is figyelembe vettük a tevezésnél. A Nógrád megyei Tanács 1985-ig kért javaslatot a feladatokra, úgy érezzük, hogy a legrealisabban vettük számba a lehetőségeinket. Egyrészt a termesztésre alkalmas, újabb „uborkás területeket” keresünk, másrészt foglalkozunk a zöldbab és főleg a bogyósok termesztésének tervével is. Van még ugyan időnk, de már előrehaladtak a megbeszéléseink a hűtőiparral és — például bogyósügyben — egészen jó piaci lehetőségeket kínálnak.

A jelen számai és a jövő tervei azt igazolják: Sz.-on nem várják öbe tett kézzel a sült galambot.

*

Előveszek egy néhány évvel ezelőtt kiadott szakkönyvet, fellapozom benne a térképet, Magyarország éghajlati körzeteivel. Nóg-

rad megyét — többek között — a satirozás így jelöli: „általában fóliás hasznosításra nem alkalmas”. Úgy látszik azonban, hogy sokaknak a figyelmét nem kerülte el még egy apróság. Nevezetesen: ez a táj a mikroklimában leggazdagabb ország-rész, s ez a tény az általános adottságokat nagymértékben befolyásolhatja.

Szakcsoportja és patrónusa válogatja — több-kevesebb sikerrel. A piacok és az üzletek standjainak megváltozott képe mindenesetre a fóliások munkáját dicséri.

A lehetőség tehát adott, vannak jó — segíteni, támogatni hivatott — rendelkezések is. Csak — itt-ott — a végrehajtással van baj. Ezzel pedig kár az újat akaró, közérdeket szolgáló ember kedvét szegni. Mert akkor elharapózik a mondás arról a bizonyos „lúrol” meg annak „búrrol”.

Kelemen Gábor

Szembesítés 2.

A Nógrád megyei pártbizottság kezdeményezésére a Társadalomtudományi Intézet 1971-ben művelődésszociológiai felmérést végzett a salgótarjáni munkások körében. A vizsgálatban érintett salgótarjáni üzemekben megközelítőleg 1500 dolgozóról készült kérdőíves felmérés, melynek anyaga néhány hónappal ezelőtt könyv alakban is megjelent.

A művelődésszociológiai vizsgálat, a „mélyinterjúk” elkészítése óta hat-hét év telt el. Mi történt az akkor „vallomást tevőkkel” a vizsgálat óta eltelt években, hogyan alakult életük, hogyan ítélik meg önmagukat és környezetük változásait?

A „Hét éven keresztül voltam kórustag...” című interjú „hőse” a vizsgálat időpontjában — már közel a harminchoz — villamosipari technikumot végzett villanyszerelő, elektroműszerész volt. Felelős beosztásban dolgozott: szocialista brigád vezetője. Teljes életét, majd minden szabad idejét lekötötte a munka és a társadalmi munka. Tösgyökeres salgótarjáni munkáscsaládból származik, ahol az időnek, a cselekvésnek jobbra csak a hasznosságát ismerték, de ahol volt ösztönös vonzódás a kultúrához is. Ez a vonzódás vezette el őt a leg-hagyományosabb munkásművelődési — s egy kicsit közéleti — formához: a dalkultúrához. Az általános iskolánál magasabb szintű tudáshoz azonban kerülő úton jutott el. „A szüleim akarták, hogy tovább tanuljak, de a bátyám is ipari tanuló volt, s így nekem is kedvem volt szakmát tanulni” — mondta a „felmérés” alkalmával.

Mostani beszélgetésünkre így emlékezik:

— Mielőtt villanyszerelő lettem volna, más elképzelésekkel is foglalkoztam. Jelentkeztem technikumba, de azután valami közbejött és szakmunkástanulónak mentem. Akkor azt mondtam, hogy a bátyám is ipari tanuló, nekem is elég ennyi. Később azonban megbántam, hogy nem mentem középiskolába, s amint felszabadultam, jelentkeztem is. A katonaság miatt azután félbeszakítottam a tanulást, s csak a hadsereg után fejeztem be.

— Azóta nem folytatta a tanulmányait?

— De igen. A mi szakmánk is állandó fejlődésen megy át. Ezzel a fejlődéssel valahogyan lépést kell tartani. Különbféle tanfolyamokat végeztem, ahol azt tanultam meg, amit egy-egy új fejlesztés megkövetelt, vagy például a vezérléstechnikai tanfolyamon az új tirisztoros vezérléssel ismerkedtünk meg, s egyre több elektronikai ismerettel kellett megbarátkozni. Középiskola nélkül ez nem is menne. Egy időben foglalkoztam azzal a gondolattal is, hogy egyetemre megyek tanulni. Jelentkeztem is előkészítőre, de azután családi okok miatt mégsem mentem — meg talán az is közrejátszott, hogy évek teltek el az érettségi óta. Így azután a legkomolyabb tanfolyam, amit elvégeztem, egy háromszáz órás vezetőképző volt.

— Említette a „családi okot”. Jelentős dolog lehetett, ha egy ilyen lépés megtételében befolyásolta.

— Igen. Jelentős, mivel családot alapítottam. Azóta már van egy szép kislányunk is. Ez olyan lépés volt az életemben, ami minden addigi szokásomra, tevékenységemre befolyást gyakorol.

— Tehát ezt tartja élete legnagyobb változásának a korábbi beszélgetés óta?

— Természetesen. A családalapítás nemcsak újfajta felelősséggel jár, hanem megváltoztatja a régi időbeosztást, baráti kört stb. Persze hirtelen, egyik napról a másikra nem lehet átváltani az új életre, s nem is megy zökkenőmentesen. Az én feleségemnek is szokatlan volt, hogy nekem különféle társadalmi elfoglaltságaim vannak. Nem helyteleníti, hogy ilyesmivel foglalkozom, csupán az idővel kell nagyon egyensúlyozni.

— Első beszélgetésünk alkalmával elmondta, hogy szülei sokgyermekes családból származnak. Önök már csak ketten vannak testvérek...

— Erről nem állt szándékomban beszélni, de ha már megkérdezte, csak azt mondom: nem divat manapság a nagy család. Ezzel nemcsak mi vagyunk így, hanem sokan mások, s éppen ezért beszéljünk másról.

— Rendben van. Akkor inkább az életkörülményeiről! Valamikor egyszobás, komfort nélküli lakásokban élte az életét. Előző beszélgetésünk alkalmával erről részletesen beszélt is. Jelenleg milyen körülmények között élnek?

— Egy, a hatvanas évek második felében épült modern bérházban lakunk, két és fél szobás lakásban. Igyekezünk barátságossá tenni ezt az otthont az izlésünknek megfelelő bútorokkal. Korábban is elmondtam, hogy családnak szereti a könyveket. A könyv iránti vonzódásunk hasonló a feleségemmel. Mi nem kilóra vesszük a könyveket. Jómagam elsősorban a hasznosságot keresem a könyvekben. Éppen ezért lexikonokat, műszaki könyveket vásárolok. A feleségem pedig jobbra a szépirodalmat kedveli. A művelődési, kulturális igényeinket ez még korántsem elégíti ki, de amíg a gyerek kicsi, nem járhatunk sem moziba, sem színházba. Marad tehát a televízió.

— Térjünk vissza a társadalmi, közéleti tevékenységére: előző beszélgetésünk idején a KISZ-ben is, az MHSZ-ben, a szakszervezetben is dolgozott, sőt én a társadalmi tevékenységhez sorolom az énekkari tagságot is.

— Énekkarnak már hosszú ideje nem vagyok tagja. Az a hét év, amíg énekeltünk, nem marad nyomtalan az életemben. Szépek az emlékek. A KISZ-ből már „kiöregedtem”. Az MHSZ-ben és a szakszervezetben dolgozom, s mint mondtam, szocialista brigádvezető is vagyok. Kétségtelen, hogy már nem tudok olyan lendülettel és időbeosztással dolgozni, mint legénykoromban, de amit tehetek, megteszem.

— Az évekkel ezelőtti beszélgetés alkalmával azt is elmondta, hogy kertészkedik. Erre jut-e ideje?

— Igen, mert szorítok rá. Én magam is vonzodom a kertészeti munkákhoz, de a hétvégi telket mégis a feleségem unszolására bérletem. Elégé eldugott helyen fekszik ugyan a telek, de arra jó, hogy ezt a szenvedélyem kiéljem. Nem a kacsalábon forgó hétvégi ház vonzott, de az sem, hogy én termeljem meg a családnak szükséges zöldségut. S olyannyira sikerült, hogy ma már-már alig marad idő a kocsira.

— Ezek szerint gépkocsijuk is van?

— Igen, van. Még legénykoromban vettem. Azt mondhatnám, hogy amióta leszereltem, erre gyűjtöttem.

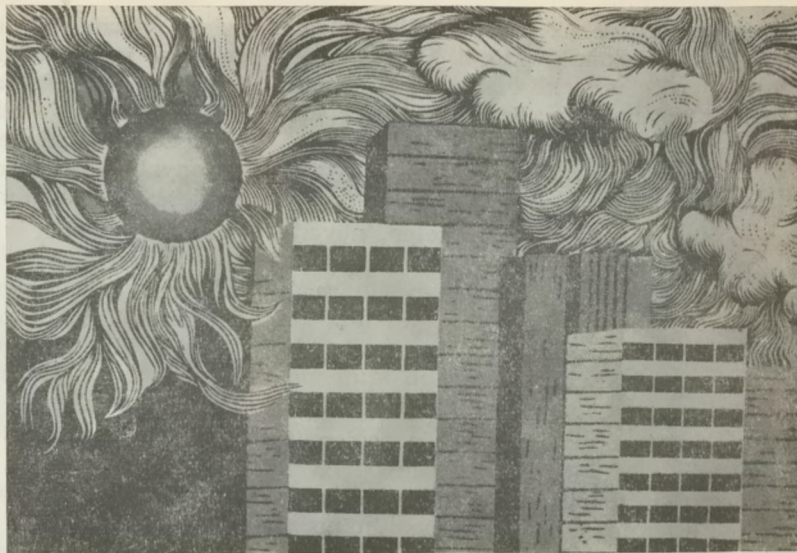
— Mit jelent az életében a gépkocsi?

— Semmi esetre sem csak azért vettem, hogy legyen vagy dicsekedjem vele. Nem tartom státuszszimbólumnak sem. Ma már akárki megveheti, ha takarékoskodik. Igaz, még nem sikerült valóra váltani sok-sok utazást — az országban is alig jártam vele, nemhogy külföldön. Amíg kicsi a gyerek, nem is tudunk utazni. Később majd először az országot akarjuk bejárni vele, s csak azután a külföldet. Persze most zavar a kiskert is, mert sok időmet lefoglalja. A gépkocsi a nagyvilágra nyit kaput, a kertészkedés meg egy zártabb világra orientál. Én azonban szeretném összeegyeztetni — most mind a kettőben izgalmat találok. A kertészkedésben fiatalkori vágyaimat leltem meg — hiszen mondtam annak idején, hogy kertészetben is dolgozom, az apám is szeret kertészkedni, most is sok tanácsot kapok tőle —, a gépkocsi pedig korunk legdivatosabb szórakozásához, az utazáshoz segít hozzá.

— Végül hadd kérdezzem meg, hogy legutóbbi beszélgetésünk óta — tehát hat-hét év folyamán — milyen változásokat észlelt a társadalomban, hogyan ítéli meg szűkebb környezetének fejlődését?

— Lehetnék most nagyon politikus, de ne használjuk a nagy szavakat. Ez az időszak dinamikus fejlődést hozott. Hadd tegyem hozzá azonban, hogy elsősorban a gazdaságban, s kevésbé a művelődésben és a szocialista életmódban. Nagyon jó, hogy manapság már egyre elérhetőbb vágy a gépkocsi, úgy ahogy a lakáshelyzet is alakul, mind többen járnak középiskolába és egyetemre; azt azonban már nem tartom jónak, hogy számosan a megtollasodottak közül már nem ismerik meg a régi havert. A szorgalmas munka mind gazdagabb gyümölcsöt terem, de jó néhányan a szüretelőik közül csak magukat érzik kizárólagos tulajdonosnak. Egyetértek azzal, hogy a szocialista brigádmozgalom hármasszavának kellene elterjednie társadalmi méretekben, de a szocialista brigádokat már mindenért felelőssé teszik, kezdve a színházba való szervezéstől a párttaggyűlésen való megjelenésig — ugyanakkor a brigádon kívüliekről egyszerűen „megfelekedünk”. A vállalatok még mindig igencsak formálisak, mert például megszabják, hogy tíz ismeretterjesztő előadást kell meghallgatni, ennyiszor kell menni színházba, annyiszor moziba, ha ilyen vagy olyan fokozatot akar elérni a brigád. És ha valakit nem érdekel, teszem föl, az ismeretterjesztő előadás, meg kell hallgatnia — vagy beírják a naplóba „csak úgy”. Az ilyesmi formális és értelmetlen dolog. Jó lenne már nagyobb polgárjogot adni az önművelésnek, és hinni abban, hogy a szocialista brigádban valóság az, amit a naplóban rögzítenek...

.P. A.

Üdülővezet

A Nemzetközi Szabad Idő Szövetség (IRA) 1970-es genfi konferenciája G. B. Shaw egyik híres mondását választotta jelmondatául: „Az emberiség évszázadokon keresztül törte magát, hogy megszervezze életének egyik felét: a munkát. Eljött az ideje, hogy megszervezze életének másik felét, a pihenést is.”

E jelmondatot természetesen a széles tömegek pihenési, üdülési feltételeinek megszervezésére kell értenünk, hiszen az uralkodó osztályok az osztálytársadalmak kialakulásának kezdetétől nagyon jól megszervezték saját üdülésüket, pihenésüket, szórakozásukat — és ennek térbeli kerekeit is. A két évezreddel ezelőtt élt szabad római polgárok három háza, a villa urbana, a villa suburbana és a villa rustica szinte analóg a mai városi lakás, hétvégi ház és nyaraló fogalmaival. De az égre tekintő, befelé forduló középkorban is hatalmas vadaskertek, főúri kastélyok városméretű parkjai mutatják, hogy a hatalom birtokosai tudtak élni a leigázottak munkája árán szerzett anyagi javakkal.

A fejlett kapitalista termelői társadalom ismerte fel, hogy a munkaerő magasabb szinten történő újratermelése érdekében szükséges a dolgozó tömegek pihenőidejének fokozatos növelése — és ezt is a profitszerzés szolgálatába állította. Sőt megteremtette a profitszerzés új módjait, a „szabad idő iparágakat”, a tőkés uralkodó osztály pedig az extraprofitból biztosította saját üdülési igényeinek luxus szinten történő kielégítését.

A szocializmust építő országokban az alkotmány biztosítja a dolgozók pihenéshez, üdüléshez való jogát. A pihenés nemcsak eszköz többé a termelés fokozására, hanem a munkával egyenrangú cél, a szocialpolitika része, az életszínvonal emelésének egyik fő eleme. Társadalmunk ezért jelentős eszközöket biztosít a pihenés, tömeges üdülés tárgyi feltételeinek — ezen belül az alapvető területi feltételeknek — minél magasabb szintű kielégítésére.

Az üdülés társadalmi jelentősége lényegében abból adódik, hogy a rekreáció leghatékonyabb összetevője, egyben a munkaerő bővített újratermelésének is fontos eleme, s így a termelés növelésének, a társadalom anyagi alapjai megteremtésének közvetett segítője. Ugyanakkor az üdülés az egyén számára a hasznos hosszabb szabad idő felhasználását is szolgálja, fogyasztási cél tehát, gyakran az egész éves munka anyagilag nem értékelhető és nem pótolható eredménye. Mivel pedig társadalmunkban a megalapozott egyéni érdek egyben a legmagasabbrendű közérdek is, az üdülés társadalmi feltételeinek megteremtése így az egész társadalom érdeke és fontos feladata.

Az üdülés nem kizárólag úgy befolyásolja településeink arculatának alakulását, hogy bizonyos területeket igénybe vesz azokból, hanem hatásai közvetettebbek, tovagyűrűzők.

A tömeges üdülés a természeti környezet adottságai — mint a területi infrastruktúra legfőbb elemei — mellett magas szintű hálózati infrastruktúrát is igényel, a változatosság csak sokrétű és jól funkcionáló közlekedési és közműhálózat segítségével valósulhat meg. Ez az egész település infrastrukturális ellátásának magasabb színvonalát eredményezi, s ezáltal a települések városiasodását segíti elő. Az urbanizáltabb környezetben élő, azok általmainak jobban kitett, de egyben mobilisabb város lakó tömegek üdülés és üdülőtérületek iránti igénye ennek kapcsán nő.

Az üdülés elsősorban környezetigényes tevékenység, s ez két szempontból is érvényes. Egyrészt feltételezi a megszokott környezettől (vagy legalábbis annak az egyén számára stresszorként ható elemektől) való elszakadást — ezen belül az életmódban, a közvetlen térbeli környezetben, az emberi környezetben és a társadalmi szerepben való időleges változást; másrészt az új környezettől szemben sajátos és magas szintű követelményeket támaszt. Ez utóbbiak közül általánosságban megfogalmazható a változatosság igénye (mely az üdülési formák szabad megválasztásában

ölt testet), valamint a zavaró környezeti hatások kizárásának követelménye.

Üdülőtérületek ott alakultak ki — kezdetben spontán módon —, ahol a fenti követelmények természetesen adva voltak: városoktól távol és a legmagasabb értékű természeti környezetben. Üdülési szempontból kedvező természeti adottságok a víz, a domborzat és az erdő. Ezek együttes jelenléte segítette például a Balaton, a Velencei-tó, a Duna-kanyar országos jelentőségű üdülőtérületeinek gyors kialakulását.

A történelmi fejlődés során az osztálytársadalmak kizsákmányoló rétegei az üdülésre alkalmas óriási területeket alig terheltek, az alacsony termelési technikai színvonal a környezetet nem befolyásolta, a tömegek szabad idő hiánya pedig lehetetlenné tette az üdülőtérületek túlzott igénybevitelét.

A tudományos-technikai forradalom következtében felszabaduló szabad idő, más vonatkozásban a tömegek mobilizálódása és az életszínvonal emelkedése az üdülőtérületek igénybevitelének ugrásszerű növekedését eredményezték.

A lakosság egyre nagyobb tömegei vásárolhattak saját üdülőtérket az ország legértékesebb üdülőtérületein, s azt saját járművel vagy gyors tömegközlekedési eszközzel kötetlenebbül és hosszabb időre vehetik igénybe. Az országos jelentőségű üdülőtérületek megsokszorozódott hétvégi forgalmuk következtében máris túltelítődtek. A túlszűfolttság miatt zavaró áthatások alkalmanként már magát az üdülést is lehetlenné teszik, s a környezeti ártalmak növekedése miatt az egész térség, az üdülési érték leromlásával fenyegetnek.

Az üdülési igény tömegesen a legjobb természetes üdülési adottságokkal szemben jelentkezett, s mivel az életszínvonal emelkedését nem követte kellő szinten a kollektív üdülési formák biztosítása, ez az igény a magánüdülésben valósult meg a kívánatosnál nagyobb mértékben.

A legértékesebb üdülőtérületek körül így magántulajdonú területek (nyaralók, hétvégi házak, kiskertek) gyűrűje alakult

ki, megnehezítve az üdülési célt szolgáló természeti értékek megközelítését és az értékes területek közösségi használatát, emellett jelentős építőanyagipari kapacitást kötött le.

Az üdülőrégiók intéző bizottságainak a veszély tudatában tett intézkedései látszólag javítanak ugyan a helyzeten, növelik a fogadóképességet, az ellátás színvonalát stb.; az üdülési vonzóerő helyreállítása és növelése azonban egyúttal a tömeges igénybevétel növekedését, az eredeti probléma koncentráltabb, magasabb színvonalon történő megjelenését eredményezik.

A megoldást az országos és regionális jelentőségű üdülőterületek igénybevételét csökkentő intézkedések foganatosítása jelentené. Ezeknek csak egy része adminisztratív jellegű, e területekre előírt általános tiltás ugyanis a szocialista elosztási viszonyok érvényesítését akadályozná. A megvalósult állapot, a nagy egyedi értékű területek jelentős hányadának kizárólagos magántulajdona viszont ugyancsak nem szocialista elosztási viszonyt tükröz. Ezek növekedését adminisztratív eszközökkel, tilalommal kell meggátolni.

E tilalom azonban csak akkor lehet hatékony és feszültségmentes, ha egyidejűleg lehetővé tesszük a jogos személyi tulajdon igénybevételét az ország más területein, s az üdülést szolgáló attrakciók, természetes adottságok alacsonyabb színvonalát e térségekben létesítményekkel, a helyi vonzó tényezők fokozásával ellensúlyozzuk.

E kapacitások kiépítése szinte országosan hiányzik, a helyi üdülés feltételeinek színvonalát és mennyiségét jelenleg versenyképtelen az országos jelentőségű üdülőövezetek által nyújtott feltételekkel szemben.

A tervszerű, arányos fejlődés követelményeinek érvényrejuttatása szükségessé teszi ezeknek az aránytalanságoknak mielőbbi felszámolását. A helyi üdülési potenciál tervszerű megőrzése, fokozása és kiaknázása nélkül ugyanis (egyrészt az országos és regionális jelentőségű üdülőterületek leromlását eredményező túlterhelése, másrészt a tömeges helyi igények spontán, kényszerű kielégítése következtében) a helyi adottságok optimálistól eltérő, ésszerűtlen felhasználása megállíthatatlan folyamattá válhat. Az ennek eredményeként kialakuló zárt rendszer a problémák hatványozódását idézné elő, későbbi felszámolása pedig igen nagy gazdasági ráfordításokat és sok időt igényelne.

Az erőforrások optimális felhasználása körültekintő tervezést igényel. Különösen a területi tervezés felelőssége jelentős, hiszen a további beruházások térbeli kerekeit huzamos időre megszabja.

A területrendezés üdüléssel kapcsolatos feladatai a szubjektíve igényelt üdülési lehetőségek területi feltételeinek mindenkor biztosítását jelentik, úgy, hogy az összhangban legyen a társadalom egyéb területi igényeivel és lehetőségeivel. A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy elsősorban az adottságok felhasználásával, másodsorban erre támaszkodva tervszerű és arányos fejlesztéssel olyan népgazdasági

szintű termelés- és településstruktúrát hozunk létre, melynek nem alárendelt kiegészítője, hanem szerves része a tömeges üdülés, rekreáció céljára szolgáló területek rendszere. E komplex együttesnek a leghatékonyabb népgazdasági termelést, fogyasztást és felhalmozást kell biztosítania.

Az eddigiekből is kitűnt, hogy a változatos üdülési formák területi és tárgyi feltételeinek országosan differenciált megteremtését tartjuk optimális megoldásnak. Ezen belül a differenciálás helyes alapelveinek a magán- és rövid időtartamú üdülésnek helyi jelentőségű üdülőterületeken, a kollektív és hosszú időtartamú üdülésnek pedig országos és regionális jelentőségű üdülőterületeken történő fejlesztését tekintjük.

A téma — népgazdasági jelentősége miatt — országos szintű gazdaságpolitikai vonatkozású döntést is igényel, alapvetően a helyi jelentőségű üdülőterületek kötelező fejlesztési normatíváinak kimunkálását. (Elszigetelt helyi kezdeményezések ugyanis a tervszerű és arányos struktúrát szükségszerűen nem valósítanák meg.)

Ezt követően országosan, térségenként és településenként fel kell mérni az üdülési adottságokat — tényleges és potenciális felvevőképességet —, valamint az üdülési igényeket. Ezek birtokában megjelölhető a fejlesztés irányvonala és konkrét feladatai.

Utóbbit próbálom meg felvázolni egyetlen település, Salgótarján vonatkozásában — mellőzve az előzmények részletes ismertetését.

Salgótarján városban a helyi üdülés területi feltételei kedvezőek. A városkörnyék domborzati adottságai és művelési ága, a nagy kiterjedésű erdőterületek és a kisebb völgyek rét-, legelőgazdálkodása jelenlegi, nagyrészt feltáratlan formájában is előnyös lehetőségeket biztosít a rövidebb tartamú, természeti környezetet igénylő szabad idő eltöltési formákhoz. A turisztika, séta, gombázás, tájékozódási futás és hasonló funkciók ellátását jelenleg is lehetővé teszik a terület természeti adottságai. E potenciális lehetőségek kihasználtsági foka azonban jelenleg alacsony színvonalú, alkalmi, inkább a napi üdülési igényt szolgálja (alapvetően a belterületekből kiindulva és oda visszatérve), mivel hiányzik a területet mélységében feltáró közúthálózat, valamint az üdülési bázislétesítmények rendszere, a hosszabb időtartamú, több napos kollektív vagy magánüdülés szállásférőhelyei.

Éppen e bázislétesítmények kialakítását, vagy annak elmaradását befolyásolják döntően a közvetlenül mérhető gazdaságossági megfontolások, továbbá a szabadidő-tevékenységek preferenciájának kimunkátlansága. E feltételek megteremtése azonban nélkülözhetetlen a területek racionális és az adottságoknak megfelelő hasznosításához, különben a potenciális üdülési lehetőség holt tőke marad.

Az adottságok és pénzügyi erőforrások legoptimálisabb felhasználásának érdeke azt követeli, hogy azokat a kívánt célra

maximális mértékben igénybe vegyük, a környezet károsítása nélkül. Ennek érdekében elsőként a valamilyen szempontból védelmet igénylő területeket kell kijelölnünk és a hatékony védelem feltételeit kell megteremtünk. Védelmet igényelnek a természeti ritkaságok, műemlékek, kilátópontok stb. A védelem sajátos feladata a szándékoltól eltérő célra történő területfelhasználás megakadályozása is. A gazdasági lehetőségek előteremtése után sor kerülhet a fejlesztést célzó beruházásokra, azok optimális ütemezésével.

Salgótarján, mint a Zagyva menti agglomeráló térségek egyik fontos gócpontja, jelentős vonzóhatást gyakorol a közeli településekre, s e hatást fokozza az, hogy a bányaművelés felhagyásával a korábbi kis bányásztelepülések helyi munkaerő-igénye megszűnt. A városon belüli intenzív iparfejlesztés miatt e falvak lakossága napi ingázóvá vált. A legközelebbi települések hamar beolvadtak a várostestbe (mint például Baglyasalja), a távolabbiak ingázó lakossága pedig fokozatosan betelepül a városba. Ezáltal az agglomeráció településeinek népessége az intenzíven fejlődő Salgótarján kivételével egyre csökken, beleértve még az együttesen 15 000 fő nagyságrendű Kisterenye—Nagybátony térségét is.

A lakónépesség „felvándorlása” az adott településekben területfelszabadítást eredményez. Különösen szembetűnő ez a hegyi falvak (Salgóhány, Rónabánya, Rónafalu, Somlyóbánya és Somoskő) esetében. A kiöregedő lakosságú, elnéptelenedő, ugyanakkor a legkedvezőbb, hegyi üdülésre alkalmas táji környezetben fekvő falvak kínálják a lehetőséget az üdülési célú hasznosításra. A lakóterületek övezeti átsorolása üdülőterületté az említett településeknél indokolt. Az így távlatban

kialakítható üdülőtelepülés-láncolat előnye sokrétű: a meglévő infrastruktúra a kezdeti beruházási költségeket csökkenti, a közút-közműhálózat a szükséges kapacitásra méretezett, az épületállomány felújítása vagy cseréje jól ütemezhető, a fokozatosan növekvő üdülő „népesség” ellátását a településben a munkalehetőség miatt visszamaradó szolgáltató lakosság folyamatosan, gördülékenyen biztosítja.

Az előbbieken említett települések az agglomerálódási folyamat eredményeként közigazgatásilag Salgótarjánhoz tartozó belterületek, így a városi igazgatás a lakás- és üdülőterület-fejlesztési tevékenységének keretén belül az igények összehangolását saját hatáskörében elvégezheti. A meglévő épületállomány és településszerkezet következtében tulajdonképpen településrekonstrukciós feladatokat kell megoldani.

A kialakuló üdülőövezet belső struktúrája, építési övezetei úgy formálандók, hogy a településrészek megfeleljenek a különböző jellegű és időtartamú üdülés követelményeinek, biztosítsák a magánüdülés területi feltételei mellett az idegenforgalom fellendítését célzó kereskedelmi jellegű szállásférőhelyek növekvő mennyiségét. Az ennek során készítenő részletes rendezési tervekben mélyrehatóan értékelni kell a települések táji környezetét, és ennek vonzóerejét növelni kell. Ez azt igényli, hogy — a településekből kiinduló egy napos gyalogtúrák lebonyolításához szükséges mélységig — az erdőterületek jóléti parkerdővé, a kisebb rét-, legelőterületek jóléti gyepterületekké fejlesztendők és ennek megfelelően hasznosítandók. Erdőknél a vágásfordulót meg kell emelni, tervszerű fafajcserével a nagy kiterjedésű akácokat bükkökre és egyes tölgyesekre kell kicserélni, gondoskodni kell a megfelelő erdei berendezésekről.

A somoskőújfalu közúti és vasúti határátkelőhely 1977 óta folyamatos üzemű, ennek következtében Somoskőújfalu — szintén Salgótarján „egyéb belterülete” — idegenforgalmi elosztóközponttá fejleszthető. A Csehszlovákiából, Lengyelországból érkező idegenforgalom szálláslehetősége biztosítható az említett kifejlesztendő üdülőtelepülésekben, ez egyúttal a szállásférőhelyek jobb kihasználását is eredményezi.

További fejlesztés lehetőségét rejti a Zagyva és a Tarján patak síkvidéki árvízvédelmi tározóinak kiépítése. A 21-es számú főközlekedési út közvetlen közelében (Salgótarján és Kisterenye között), valamint Nagybatonytól keletre (a 23-as fő közlekedési út mellett, Maconkától keletre) tározó tó épül. A tározók kialakítását követően vízi sportokra, strandolásra, horgászásra és természetesen az ezekhez kapcsolódó üdülési létesítmények elhelyezésére nyílik lehetőség. Az e területre készítenő üdülőterület-rendezési terveknek fontos követelmény a vízparti sáv szabaddon hagyása és főként a közösségi üdülés céljára szolgáló területek túlsúlyának biztosítása. Ugyanis a térség vízben szegény, s ez csak fokozza lakosságának víz mellet-

ti üdülési igényét. A magánüdülés területeinek, a hétvégi telepeknek vízközeli elhelyezése elzárna vagy leszűkítené a nagyobb tömegek számára alternálva igénybevehető területet.

Az elmondottakon kívül Salgótarját ez annyiban érinti, hogy a városból közúton és vasúton 15 perc alatt megközelíthető mind az északi erdős-hegyes, mind a déli vízkörnyéki üdülőövezet. Ennek előnye a változatos üdülési formák közötti választási lehetőség növekedésén túl az északi, Salgó környéki védett területek egyoldalú, túlzott igénybevételének kiküszöbölésében is jelentkezik.

A déli üdülőövezet továbbfejlesztése az északi Mátra jórészt feltáratlan területei felé lehetséges, a 24 109 sz. Nempti—Szuha—Mátraszentistván ö. k. út megfelelő kiépítésével, illetve felújításával.

A Salgó környéki hegyi üdülőtelepülések és a déli vízparti üdülőtelepek között Salgótarjától keletre változatos, főként erdővel borított dombos terület húzódik Vizslás és Kazár községekkel, néhány apró tanyával, „pusztával”, a Zagyva két kis hegyi tározójával. E térség fogadóképességét csökkenti a már említett kedvezőtlen fafajösszetétel, továbbá a feltárási úthálózat és a természeti, tájképi különlegességek hiánya — ezek felszámolásával azonban kedvező feltételek teremthetők az üdüléshez.

A fejlesztés egyik kulcsa a terület súlypontjában elhelyezkedő Somlyóbánya üdülőtelepüléssé történő átalakítása és átborítása lenne. E városközeli „egyéb belterület” a térség üdülési elosztóközpontja lehet. A környezeti adottságok kivételével

egyéb feltételei, nagysága, épületállománya, népességösszetétele hasonlóak Salgóbanyáéhoz. A kisebb idegenforgalmi vonzóerő miatt azonban itt a kereskedelmi és közösségi jellegű szállásférőhelyek létesítése kisebb számban indokolt, s mellettük előtérbe kerülnének a magánüdülést biztosító üdülőtelkek, nyaralókkal s főként hétvégi házakkal. Kiépítendő a környező területeket mélységben feltárási utak (az erdőgazdálkodás úthálózatára alapozva) és végrehajtandó a városközeli akácok fafajcseréje. Az erdős vidék kis tanyai települései átalakítandók vagy kiegészítendő közösségi férőhelyeket és alapfokú ellátást biztosító létesítményekkel. A városközeli, nagyüzemi művelésre alkalmatlan zártkertek kiskerttelepekké alakítandók, egyúttal (az itt előírt építési tilalom miatt) a csatlakozó erdőkben célszerű hétvégi házas üdülőterületeket kijelölni. Ezeknél viszont a fakivágás megtiltása indokolt, s ez bérbeadással történő területhasznosítás esetén egyszerűbben realizálható.

A fentiekben javasolt konkrét feladatok tervszerű végrehajtása a meglévő adottságok kiaknázásával hosszú időre biztosíthatja Salgótarján városnak és közvetlen vonzáskörzetének (elsősorban helyi, kisebb mértékben idegenforgalmi) üdülési igényeit, főként a rövidebb időtartamú hétvégi üdülés vonatkozásában. A kapacitások kiépítése vagy átalakítása térben és funkcióban differenciált, nyitott struktúrát eredményezhetne, biztosítva a további fejlődés, a módosuló igények szerinti átrendezés lehetőségét.

Turcsányi Miklós

Vitam et sanguinem

HERNÁDI GYULA ÉS
JANCSÓ MIKLÓS FILMREGÉNYE

Jancsó Miklós hosszabb szünet — és néhány külföldi megbízatás — után ismét itthon forgat filmet. Címe ÉLETÜNKET ÉS VÉRÜNKET. A háromrészes alkotás felvételei viharos tempóban folynak. Közismert, hogy a SZEGÉNYLEGÉNYEK, a CSILLAGOSOK, KATONÁK, A SZERELMEM, ELEKTRA rendezője a szokásosnál jóval gyorsabban dolgozik.

A mű alapjául szolgáló filmregény — a VITAM ET SANGUINEM — a *Magvető* gondozásában megjelent könyvalakban. Amikor az alábbi recenzió sorait írom, a Jancsó-stáb a munkának csak egy részével készült el. Senki sem tudhatja, milyen lesz a vászonra vitt irodalmi forgatókönyv. Csupán sejthetjük, elképzelhetjük, fantáziánkban formálgathatjuk a leendő képsorokat. Másfelől a filmregénynek meg kell állnia a maga lábán: gondolati tartalmát, szerkezetét, kifejezési eszközeit — a majdan megelevenedő filmtől függetlenül — minősíthetjük.

Az alkalom arra is csábít, hogy néhány szót szóljunk az úgynevezett Jancsó-jelen-

ségről. Arról, mit mondanak a nézőnek ezek a sajátos „filmbalettek”, hogyan kell — vagy lehet — nézni őket, milyen „üzenetük” (olvasatuk) van?

Mindehhez azonban néhány kérdést tisztázni kell.

Kezdem azzal, hogy a „Jancsó-jelenség” megjelölés voltaképpen pontatlan. Bár a jeles magyar rendező szuverén világot teremtett, társa, Hernádi Gyula — mint köztudomású — nem a kiszolgáló asszisztens szerepét vállalta magára, hanem az alapvető koncepció kialakításának gondját is. A VITAM ET SANGUINEM címlapján ez áll: Hernádi Gyula és Jancsó Miklós filmregénye. A kötet — s nyilvánvalóan a film is — kettejük szellemi birodalmának terméke.

Jancsó (Hernádival szövetkezve) politikai filmeket készít. Alapvető kérdéseket feszeget. A hatalom és az egyén kapcsolatának különféle aspektusait vizsgálja. A forradalom szükségszerűségét igyekszik bizonyítani. A kollektív cselekvés mellett kardoskodik. Egyértelműen a haladás híve.

A téma önmagában nem értékmérő. Miért — és mitől — eredetiek Jancsó Miklós filmjei? Mindenekelőtt vizuális eredetiségük révén. A rendező a látvány — a mozgás, a ritmus, a zene, a tánc — elemeit sajátos szintézisben egyesíti, Legendásan

hosszú beállításait vibráló atmoszféra élteti.

A Jancsó-filmekre nem illik a „realista” címke. A rendező elrugaszkodik a valóságtól, látomásait szervezi jelenetekké, a távlatok és a folyamatok érdeklik. Azt mondja el, amit egy-egy jelenség kapcsán lényegesnek tart. Konkrét példával: a FÉNYES SZELEK nem a népi kollégiumok fejlődéstörténetének rajza, a MÉG KÉR A NÉP nem a Szántó-Kovács-féle mozgalom dokumentumszerű felidézése. Akkor hát mi csoda? Előbbi: mozgalmas esszé az új rend — és az új gondolkodás — születéséről (a NÉKOSZ apropóján), utóbbi: színes példázat az úri világ elpusztításának elkerülhetetlenségéről (a szóban forgó parasztfelkelés ürügyén). Akik az említett filmeket a „valóságosság hiánya” miatt marasztalták el, abban tévedtek, hogy az eseményeket és a dokumentumokat „egy az egyben” kérték számon (holott az ilyesfajta építkezés Jancsótól és Hernáditól egyaránt távol áll).

Mindezzel nem azt akarom bizonyítani, hogy a nemzetközi klasszisú Jancsó Miklós mindig a saját legjobb színvonalát éri el. Hadd legyenek szubjektív. Magam a SZEGÉNYLEGÉNYEKet, az ÍGY JÖTTEMet nagyon szeretem, a SIROKKÓt kudarcnak érzem, a CSEND ÉS KIÁLTÁSt, a MÉG KÉR A NÉPet, a SZERELMEM, ELEKTRÁt bizonyos fenntartásokkal fogadom el. Az is tagadhatatlan, hogy az utóbbi időben a Jancsó-filmeket gyakran ismétlődő sablonok, újra és újra visszaköszöntő motívumok szeplői borították.

Itt az idő az előrelépésre, az arzenál felfrissítésére.

A VITAM ET SANGUINEM nagyobb formátumú — és több problémát felölelő — munka, mint a korábbi Jancsó-Hernádi alkotások voltak. Részben a terjedelem miatt (ez a film voltaképpen háromrészes: a MAGYAR RAPSZÓDIA, az ALLEGRO BARBARO és a CONCERTO címet viselik az egyes tételek), részben a főhős — Felsőbajcsai Zsadányi Endre — élete és küzdelmei köré épített drámai cselekmény jóvoltából.

Jancsó Miklós nyilatkozataiban többször elmondotta, hogy a pszichologizálástól idegenkedik: hollywoodi csinálmánynak tartja, mert ez a fogás arra való, hogy a szemlélt manipulálja. A tétel vitatható — a lélek „mélyrétegeit” kiváló filmek egész sora tárta fel —, az álláspont azonban tiszteletet parancsoló. A VITAM ET SANGUINEM mindenestre szakítás a „jelzésekkel”: ezúttal — ha nem is konstatálhatjuk a lélekábrázolás megszokott fogásait — egyfajta belső fejlődés, cselekvés-motiváció ok-okozati összefüggései is felsejlenek a sztoriban. (Szándékosan írtam a szót, s egyáltalán nem pejoratív értelemben használtam. Jancsót elég sok vád érte amiatt, hogy a mesét nem tartja sokra. A VITAM ET SANGUINEM filmregényében egymást érik a fordulatok s a figurák jellemzése — a szerzői szöveg vagy az elhangzó mondatok alapján állíthatjuk ezt — összetettebb, mint az előző filmekben volt. Különben erről a kérdéstről még csak annyit: Fellini fütyül a sztorira, Wajda követi a hagyományos

dramaturgiát. Mindketten modern rendezők. Nincs minden helyzetre érvényes szabály.)

A könyv egy ellentmondásokkal terhes, hallatlanul bonyolult és széles röppálya íveit követő életút sorsdöntő állomásait tárja elénk. Fentebb már említést tettem a Jancsó-Hernádi filmek történelemszemléletéről, a „hűtlen hűségről”. Mindenki tudja, hogy a VITAM ET SANGUINEM esetében a modell — jobb szó híján használom a kifejezést — Bajcsy-Zsilinszky Endre volt. A neve ebben a trilógiában megváltozott. Más egy sereg szituáció, helyszín, időpont stb. is. Biztos, hogy sokan lesznek, akik olvasmányaik tényanyagát szembesítik Hernádiék fikcióival és a „nem így volt”-tal kifogások özönét sorolják majd fel. Magam a szerzők jogát hangsúlyozottan megvédeném: ahhoz, hogy a lényegről beszéljenek, fantáziájuk rakétáit is be kellett gyújtaniok. Sok minden nem történt meg — vagy nem úgy történt meg —, amit és ahogy az alkotópáros a könyv lapjain leír. De megtörténhetett volna így is — s ennyi talán elég a felfogás igazolására.

Vitéz Felsőbajcsai Zsadányi Endre, aki halála előtt, egy kihallgatás során megtagadja a vitézi címet és a nemesi előnevet, nagyon nagy utat tesz meg. Messziről — a szélsőjobb ingoványos partjairól — indul és eljut a „jövendő fehéreinek” fenntartás nélküli vállalásáig. A kevély magyar úr efféle szélsőséges kinyilatkoztatásokra ragadtatja magát: „Csak gyáva, gyenge, botor ember ad jogot bűdös parasztnak.” Frázisokat pufogat: „Újjászülettünk a háború véráldozatában. Új emberfaj teremődött. A bátrak és igazak nemzedéke.” „Ha a nemzetpusztítókat, a csatornatöltelék vörösöket le lehet is győzni katonailag, ez nem elégséges a jövő megteremtéséhez; ki kell fogni a szelet a vörös vitorlákból.” Aztán fokozatosan kinyílik a szeme. Nagy szerepet játszik öntudatra ébredésében Poórral, az újságíróval, a polgári radikális lap munkatársával kötött barátsága — s életreszóló leckékkel jár Bankós Marihoz fűződő kapcsolata. Az öreg Bankós ugyan úgy jellemzi a földbirtokos Zsadányit, hogy azokhoz tartozik, akik parancsolni tudnak, hallgatni, tűrni és felkészülni azonban nem — hősünk valójában mégis tudatosan törekszik az elnyomottakkal és kisemmizettekkel való azonosulásra. A Horthy-pribékek igazságát nem fogadja el és rádöbben arra, hogy csak abban az esetben lehet hű önmagához, ha a jövendő szabad, demokratikus Magyarországaért harcol a maga nem lebecsülendő eszközeivel (vagyonra és tekintélyre adott, kapcsolataival és stratégiai érzékével, valamint bátorságával is segíti a mozgalmat). Átadja a parasztoknak kúriáját, gazdasági épületeit és háromszáz katasztrofális hold földjét. Azon munkálkodik, hogy megfogadja Poór tanácsát, s az indulati energiát átalakítsa teremtő, társadalmi racionalizmussá. E program jegyében kockáztat, szervez, tiltakozik, appellál, kezdeményez, provokál, leckéztet s életét is feláldozza a világmegváltó eszmék szolgálatában.

A VITAM ET SANGUINEM a Zsadányi Endre-portrét számos társadalmi-politikai jelenség fűzésével kapcsolja össze: ezek részben az emberi érest motiválják, részben a kort és annak erkölceit jellemzik. A teljesség igénye nélkül felsorolok néhányat a filmregényben exponált „címszavak” közül. A fehérterror hadviselése. Az ellenállási mozgalom ösztönössége és tudatossága. A hatalom taktikázása. A demagógia természetrajza. A nemzeti egység megteremtésének feltételei. A nagy események vízvonalzó jellege. A mártírium értelme.

Jancsó filmjeit a nézőtábor egy része azért bélyegezte meg, mert soknak — és öncélúnak — tartotta bennük a női meztelenséget. A ruhátlan nő a SZEGÉNYLEGÉNYEKtől a SZERELMEM, ELEKTRÁig ívelő filmfolyamban többnyire a kiszolgáltatottság, a védtelenség vagy egyszerűen csak a szépség szimbóluma. Fontos része az életnek. Nem dekoráció: esztétikai minőség. A VITAM ET SANGUINEM felerősíti és meghatározja ezt a mozzanatot. A Szellem mellett a Szerelmem kormányozza Endre, Mari, Veruska életét — ennek megfelelően újra és újra felbukkannak a pogány szertartásokra emlékeztető játékok elemei. Köznapi mércével mérve furcsa ez a zabolázhatatlan temperamentum, de prudériával sem mire meggyünk. Azt kell megértenünk, hogy a kivételes pillanat kivételes vágyakkal párosul, melyek kívül esnek az elfogadott — vagy követett — kódex normáin. Bankós Mari utolsó kívánsága az, hogy együtt legyen egy férfival (aki — a lány kívánságára — nemcsak nemi aktus végrehajtására, hanem hódoltszerepre is vállalkozik). Zsadányi Endre a pribékek jelentkezésére vár, előtte azonban még magáévá teszi Veruskát. És általában is nagy erő a nemiség: a figurák ezt tudomásul veszik, csöppet sem misztifikálják.

A dalt, az éneket a filmek többségében korfestő, hangulatszínező funkcióval szokták felruházni. A VITAM ET SANGUINEM szereplői is folyton nótáznak. Hol örömben, hol szomorúságukban, hol tettekre, hol védekezésükre. Néhány évtized eseménykrónikája villan fel a harsány indulókban, munkásmozgalmi dalokban, de még az irredenta himnuszokban is. Ezek a strófák korántsem „járulékos elemek”: az élmény fontos komponensei. Kell-e bizonygatni, hogy az „Alsónyéken megépült a vasút, megjött rajta Garibaldi, Kossuth” kezdetű ének, melyre együtt zendít rá a tömeg, milyen mozgósító lendületet juttat kifejezésre. Vagy az „És nemzetközivé lesz holnapra a világ” — az utolsó dallamfoszlány, mely a filmregényt zárja — mennyire magába sűríti az összetartozás eszméjét.

Film-futurologia nem lévén, a VITAM ET SANGUINEM jövőjéről — a mozikban látható műről — kockázatos dolog lenne jóslásokba bocsátkoznunk. Csak a reményről szólhatunk: bízzunk benne, hogy az ÉLETÜNKET ÉS VÉRÜNKET nem összefoglaló jellegű, hanem a megújulás irányába mutató alkotás lesz.

(Veress)